

ÉRTEK EZÉSEK

A

TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL.

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

MÁSODIK KÖTET. 1870–1874.

A II. OSZTÁLY RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI

FRAKNÓI VILMOS

OSZTÁLYTITKÁR.

BUDAPEST,

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(HOFFMANN ÉS MOLNÁR.)

1874.

300938

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

ÉRTEKEZÉSEK

a társadalmi tudományok köréből.

Második kötet. 1870—1874.

I. Szám.	A fogyasztási egyletek. Dr. Vécsey Tamástól. 1870. 59 l.	40 kr.
II. Szám.	Az emberi öntudat jelen fokáról. Dr. Barsi Józseftől. 1870. 27 l.	20 kr.
III. Szám.	Kassa város parketkészítése a XV. század kezdetén. Wenzel Gusztáv r. tagtól. 1870. 43 l.	20 kr.
IV. Szám.	Emlébeszéd Császár Ferencz tiszteleti tag fölött. Dr. Suhayda János levelező tagtól. 1871. 12 l.	10 kr.
V. Szám.	Szemle a magyar jogászggyűlések munkássága s eredményei felett. <u>Tóth Lőrincz</u> r. tagtól. 1872. 88 l.	55 kr.
VI. Szám.	Modern alkotmányos monarchiai intézmények. <u>Ladányi Gedeon</u> l. tagtól. 1873. 28 l.	20 kr.
VII. Szám.	Emlébeszéd Rau Károly Henrik felett. <u>Kautz Gyula</u> r. tagtól. 1873. 16 l.	10 kr.
VIII. Szám.	A nemesség országgyűlési fejenként való megjelenésének megszűnése. <u>Hajnik Imre</u> l. tagtól. 1873. 18 lap	12 kr.
IX. Szám.	A részvénytársulati ügy törvényhozói szempontból. Dr. Matlekovits Sándor l. tagtól. 1873. 18 l.	12 kr.
X. Szám.	Mezőgazdasági statistika a nemzetközi kongressusokon. <u>Keleti Károly</u> l. tagtól. 1874. 32 l.	20 kr.
XI. Szám.	A székely kérdés. <u>Galgóczy Károly</u> l. tagtól. 1874. 24 l.	15 kr.
XII. Szám.	Az emberi élettartam és halandóság kiszámításáról. Négy graphicus rajzzal. <u>Kőrösi Józseftől</u> . 1874. 52 l.	50 kr.

EMLÉKBESZÉD

RAU KÁROLY HENRIK

AKAD. KÜLFÖLDI LEVELEZŐ TAG

FELETT

KAUTZ GYULA

RENDES TAGTÓL.

(Olvastatott a M. T. Akadémia 1872. december 23-ki ülésén.)

BUDAPEST, 1873.

EGGENBERGER-FÉLE AKAD. KÖNYVKERESKEDÉS.

(Hoffmann és Molnár.)

EMLÉKBESZÉD

Rau Károly Henrik külföldi levelező tag felett

KAUTZ GYULA

akadémiai rendes tagtól.

Azon sok és súlyos csapás közt, melylyel a kérlelhetlen halál az utóbbi években testületünket több elsőrangú jelesének az élők sorából kiszólitása által érintette, nem legkevésbé érzékeny az, hogy társadalom-tudományi osztályunk egyik legkitünőbb külföldi tagja, a heidelbergi nagy *nemzetgazda*, *Rau tanár* is sorainkból kiragadtatott; s vele egyikét azon fénylő ékköveknek vesztettük el körünkől, kiknek hírve a két művelt világrézszen elismerésben és tiszteletben részesült!

Szomorú, de parancsoló kötelességnek vélek megfelelni, ha, mint egyik igénytelen munkás a nagy szakember által művelt tudomány terén, a tisztelt Akadémia figyelmét ez ünnepezt tagtársunk életére és munkálataira felhívom, s néhány rövid emléksorban megkísértem lehetőleg hű képét szem elé állítani az elhúnytának, a kit úgy, mint Európa majdnem valamennyi tudományos akadémiaja, mi is, mint külföldi levelező tagot 1858 óta *) a miénknek vallottunk.

Rau 1792. november hó 23-án Erlangenben született, hol atyja egyetemi hittanár volt. A már gyermekkorában rendkívüli tehetségeket tanusított ifju felsőbb irányu neveltetését, valamint tudományos kiképeztetésének első alapjait szülővárosában nyeré, hol az egyetemi tanárok akkori időben maguk közt szövetkezve, gyermekeiknek kölesönösen magánoktatást adának, s az avatott vezetés mellett különösen a

---

*) Rau ugyanis a fentemlített évben december 16-kán választott meg Akadémiánk által.

fiatal Rauban a komolyabb vizsgálódási hajlam korán felébresztették. — Tanítói pályára szánván magát, 20 éves korában az erlangeni egyetemen az akkor úgynevezett „*kameráltudományok*“ magántanáráként lépett fel, s miután 1814-ben a göttingai tudós társaság által kitűzve volt egy nagyobb pályakérdést sikeresen megoldott, s egyéb tudományos értekezések által alapos szakképzettségének bizonyosságait nyújtotta volna, 1818-ban rendkívüli, s később az összes állam- és közgazdaságtani szakok rendes tanárává neveztetett ki, 1822-ben pedig ugyanily minőségben a heidelbergi egyetemhez helyeztetett át, a hol azóta egészen haláláig, mint egyik elsőrangú szaktekintély, író és tanár a legsikeresebb tevékenységet fejtette ki, s egyike lett a nagytekintélyű főiskola legvonzóbb tanári egyéniségeinek.

Rau ifjúsági évei jellemzésére szolgálhat egyebek közt az, hogy vagyontalan szülői korán elhalván, már 14 éves korában egészen magára hagyatva, tudományos foglalkozással tartotta fenn magát; matematikából és bölcsészettanból adott privát-leckék után élt; s 15-ik évétől fogva négy éven át, mint egyetemi tanuló rendkívüli szorgalom és előmenetel által annyira magára vonta tanítóinak figyelmét, hogy számos kedvezményekben részesítettet, a kormánytól utazási ösztöndíjakkal láttatott el stb.; míg másfelől annyira ment önkiképzési buzgalma, hogy még tanár korában is több tisztársának előadására (azok legszorgalmasb hallgatóival vetélykedve) eljár; pár éven át egyidejűleg egyetemi docens és gymnasiumi tanárként működött; s olyformán, mint nagy elődje és előképe, a nemzetgazdaságtan megalapítója, *Smith Ádám*, egyszerre tanár és tanuló, bölcsész és státusgazda, író és buvár vala!

Rau tudományos épügy, mint publicistikai működésének színhelye Heidelberg, illetőleg második hazája, a kis *bádeni* hercegség vala. — Ebben és ennek érdekei szem előtt tartásával fejtett ki a szerény, de ünnepezt tudós, egy hosszú, közel ötven éves közpályán majdnem bámulatra ragadó mérvű tevékenységet, s szolgáltatta hangosan szóló tanubizonyosságát annak, hogy elméletet és gyakorlatot helyesen egyesítui tudó szakemberek mily jótékony hatásuak lehetnek

a közéletre, s hogy a szellem zajtalan, de folytonos és megfeszített munkásságával sokszor jobb és maradandóbb szolgálatok tétetnek az emberiségnek, mint nagy hatásokra számított s államokat és társadalmakat mélyeikben megingató tevékenységgel!

A mi Raut *mint tanárt* illeti, előadásai a heidelbergi egyetem jogi és bölcészeti karában számos s nagy fontosságú tanszakra terjedtek ki. — Így, tulajdonképeni főszakmáján, a nemzetgazdaság- és pénzügytanon kívül, (melyet évenként több kisebb-nagyobb collegiumokban tárgyalt) előadásai felkarolták a statistikát, államtudományok encyclopédiáját, rendészettant, technológiát és a kereskedelem elméletét; úgy, hogy alig volt egykoru tanár, a kit e tekintetben is eléje lehetett volna helyezni! — Előadásai ugyan formai tekintetben nem voltak egészen megfelelők, a könyvein észlelhető szárazság és némi feszes pedantismus leczkéiben sem hiányzott, úgy, hogy nem szenved kétséget, hogy e téren nagy versenytársát, az élelméjü *Hermannnt*, *) a bécsi szaktanárt *Steint*, vagy a geniális *Roschert* utól nem érte. Azonban másfelől kiváló érdeme volt Raunak mint tanárnak: a legnagyobb lelkiismeretesség, a teljes odaengedés tisztjének, a tárgy mindenoldalu beható elemzése, a tudomány haladásainak gondos szemmeltartása és értékesítése; valamint az is, hogy gazdag műveltsége és rendkívüli olvasottságánál fogva minden nagyobb feladványt a történelem, a statistika, vagy egyéb tanszakokból merített példák és adatokkal tudta mindenkor megvilágosítani és élvezhetőbbé tenni.

Mint író: Rau a német nemzetgazdák egyik elsőrangú, termékeny s legolvasottabb képviselőjük! Nem mintha művei meglepő eredetiség, genialitás, vagy formatökély által tűnének ki, hanem annyiban, hogy munkás szellemének minden egyes terméke a feladványát mindenoldalulag megvilágosító buvárt, a tárgy minél alaposb kimerítésére törekvő systematikust, a szakát hévvel felölelő és képviselő tudóst mutatja; kinek összes tevékenységében csak egy nagy cél lebeg

---

*) A szintén legújabbán elhalálozott nagyhirü *müncheni* tanárt és államtanácsost,

szemei előtt, tudományszakát rendszerezni, a kor színvonalára emelni, terjeszteni, és hatásossá tenni.

Rau első, 1820-ban megjelent nagyobb munkája *Storch Henrik*: „*Cours de l'Économie Politique*“ cz. művének németre fordítása és jegyzetekkel ellátása vala; *) mely munka eredetije az ifju orosz császári hercegek számára tartott magán-előadásoknak szolgált alapul, az irodalomban nem dicstelen helyet foglal el, Rau átdolgozása által azonban mind alakilag, mind tartalmilag igen sokat nyert, s mint ilyen még ma is kiváló becsü kézikönyvet képez. **) — Majdnem egyidejűleg e munkával tette Rau (1821-ben Lipcsében) közzé (talán valamennyi művei legszellemdúsabbikát) az „*Ansichten der Volkswirtschaft*“ cz. dolgozatot, mely könyv a nagy *Humboldt Sándor* egyik hasonjellegetű geográfiai értekezése mintájára íratott, több igen fontos (részint elméleti, részint gyakorlati) feladványt tartalmaz, ***) s újabb időben Roschernek szintén ily czímet viselő remek dolgozatában talált mintegy folytatásra és kiegészítésre. — 1821-ben jelent meg Rautól, tekintettel az akkortájban sokat vitatott kereskedelem-válsági kérdésre: „*Malthus und Say, über die Ursachen der jetzigen Handelsstockung* (Hamburgban), másfelől (1823—1825-ben) „*Grundriss der Kameral-Wissenschaft*“, — és „*Über die Kameral-Wissenschaft*“ cz. kisebb vezérfonalait, melyekben az addig homályos fogalmakat a „kameralistikai“ tanszakok felől tisztázni és helyesebben megállapítani iparkodott. — Ifjabbkori művei közül dicsérő említést érdemelnek még az 1814-ben dijkoszorúzott „*Über die Nachteile des Zunftwesens*“ cz. dolgozata ****); egy 1816-ban közzétett latin értekezés „*az államtan fogalma és fejlődése*“ felől; egy önálló tanulmány

*) A munka 3 kötetben (Hamburgban) jelent meg, s Rau jegyzetei az utolsó kötetnek felénél jóval nagyobb részét képezik benne.

**) *Storch*, e munkájában a szellem-erkölcsi javak belevonása által a nemzetgazdaság-tudományba némi elméletét a civilizációnak akarta adni, a mit azonban sikerültnek nem lehet mondani.

***) Például *Aristoteles* és *Xenophon* nemzetg. nézeteiről: az ipar fejlődéséről, a kereskedési mérlegről; a helyviszonyoknak a gazdaság alakulására való befolyásáról, a kis jószágok gazdasági természetéről stb.

****) Melyben azonban igen jelentékeny concessiókat tesz még a czéhrendszernek,

a fényűzésről (Über den Luxus) 1817-ben; egy szintén pálya-nyertes értekezése a „szegénység okairól,“ melyet 1820-ban a harlemi tudományos társulatnak nyújtott be. Míg a közelebb lefolyt évtizedekben közzé tett kisebb művei sorából az 1845-ben megjelent „Geschichte des Pfluges,“ az 1852-ben közzétett „Die Krisis des Zollvereins im Sommer 1852,“ az 1853-ban kiadott „Bericht über die landwirthschaftlichen Geräthe der Londoner Weltausstellung;“ egy classikus bírálati értekezés *) *List Frigyes* nemzetgazdasági rendszere felett az általa alapított s több éven át kitünően szerkesztett „Archiv der Politischen Oekonomie und der Polizeiwissenschaft“ 1843-ki folyamában; végre számos kisebb dolgozat ugyanezen folyóiratban**), meg az 1844. óta (részben az ő közreműködésével szerkesztett s ma is) fennálló, „Tübinger Zeitschrift“ für die gesammte Staatswissenschaft“ egyes köteteiben.

Legnagyobb s legmaradandóbb becsü muukája azonban Raunak 1826-ban először, s negyvennégy éven át ismételt sok kiadásban megjelent, s ezer meg ezer példányban elterjedt: „Lehrbuch der Politischen Oekonomie“ czimű tan- és kézikönyve***), melynek első kötete „Grundsätze der Volkswirtschaftslehre“ (legujabb vagyis 8-ik kiadásban 1869-ben) cz. alatt a nemzetgazdaságtan általános elveit, a második, vagy „Grundsätze der Volkswirtschaftspolitik, mit anhaltender Rücksicht auf bestehende Staatseinrichtungen“ (először 1828-ban, 5-ik kiadásban 1863-ban) az ipari- és forgalompolitikát, az utolsó pedig, (mely 1832-ben először s 1865-ben ötödik kiadásban jelent meg, most pedig Raunak szellemdús tanítványa, a berlini tanár *Wagner Adolf* által 6 ik kiadásban tétetik közzé) a pénzügytant tartalmazza; s az első rendszeres kimerítőbb kézikönyv volt nemcsak a német, hanem az

*) Két cikkben, mely a tudományos bírálat igazi mintaképeül tekinthető, s egész sorát a legfigyelemreméltóbb észrevételeknek és igazságoknak foglalja magában.

**) Például: »Über das Minimum eines Bauerngutes« az 1851-ki évfolyam 145. s köv. lapj.

***) A munka első kiadásai Heidelbergben, a későbbiek Heidelberg és Lipcsében adattak ki. — Ugyancsak Heidelbergben jelentek meg a fentérintett többi értekezések és dolgozatok is.

összes európai irodalomban, mely az állam- és nemzetgazdaságtan elveit szoros didaktikai módszer szerint fejtette ki, s tanulónak és praktikusnak, államférfiúnak és törvényhozónak, tisztviselőnek és üzletembernek a tudomány széles mezején egyaránt biztosan tájékoztató kalauzul szolgált; mire nézve e helyen még csak azt tartom kiemelendőnek, hogy Rau e munkája nemcsak hazájában találkozott a legnagyobb elismeréssel, úgy, hogy a főtanodákon majdnem kizárólag követett vezérfonallá vált, hanem a külföldön is oly tekintélyre emelkedett, hogy 1839-ben *Kemmeter* genti tanár által „*Traité d'Économie nationale*“ cz. alatt *francia*, 1852-ben *Conticini* sienai tanár által „*Corso di Economia politica*“ cz. alatt *olasz*, 1851—1853-ban *Zukits Kosta* (Rau egykori tanítványa, utóbbi időkben *szerb* pénzügyminiszter) által „*Narodna Ekonomi, Ekonomi polizia és Financia*“ czim alatt *szerb* nyelven bocsátatott közre; azonkívül pedig még *Bergfalk* upsalai tanár által a *svéd* nyelvre, sőt legujabban már az *orosz* és *görög* nyelvre is lefordított *); a minek folytán joggal mondható a különben példás szerénységű agg tudós magáról, hogy tankönyve az újabb nemzedék egyik szakbeli kalauza lön, s számos fiatal celebritás e könnv által vezetettet be az államgazdaságtan szentélyeibe!

A mi azon tanokat és elveket különösen illeti, melyekre Rau imént felsorolt munkáiban találunk, erre nézve röviden a következők szolgálhatnak tájékozással:

Rau felfogása szerint a nemzetgazdaságtan a *népek anyagi érdekeivel* foglalkozó, s ugyanazért csak a szorosán úgynevezhető *testi* (materialis) javak **) előállítására, forgalmára és fogyasztására tüneményeinek vizsgálatára hivatott tudomány. E szempontból különösen figyelem fordítandó az úgynevezett *sarkfogalmak* (jav, érték, vagyon, ár, gazdaság stb.) kifejtésére, mely irányban Rau annyiban törekszik is megfelelni önkítüzte feladatának, hogy a gazdasági javak értelmezését élesebben határozza meg; az érték elméletében az

*) Annál fájdalmasabb, hogy hazai nyelvünkre való áttételére a jeles műnek senkise vállalkozott.

**) Raunál és követőinél »*Sachgüter*,«

abstrakt és a *concret* érték közti különbséget először hangsúlyozza; a vagyon, a gazdaság, ár, termelés, jövedelem stb. definitióját pedig szintén elődeinél jobban iparkodik megállapítani. — A tudományt magát két részre osztja, az egyikben, melyet „Volkswirtschaftslehre“-nek nevez, ugy tüntetvén fel a népek gazdasági életét és viszonyait, a mint azok *államon kívül s állami befolyás nélkül* alakulnak és jelenkeznek; a másikon pedig, melyet „Volkswirtschaftspolitik“-nek ezímez, ugy vizsgálván a társadalmi ipart és forgalmat, a mint az kizárólag állami intézkedések s *kormányzati rendszabályok mellett* fejlődik, és ölt bizonyos alakot és formákat. A dogmatörténeti és *irodalmi* momentumot mindig és mindennütt nagy figyelemre méltatja, s innen van, hogy kevés író létezik, a kinek könyve egyuttal teljesb tájékoztató s mondhatni megbízhatóbb kalauz volna, mint ép Rau munkája. Ép így dicsérendő vonása Rau némely értekezésének, hogy anyagi alapirányzata mellett a társadalmi élet *erkölcsi alapjai és feladványairól* sem feledkezik meg, és (például legutolsó tanulmányában a nemzetgazdaság és erkölcsan viszonyáról) egyenesen azt vitatja, hogy *gazdasági moráltan* is létezik, a melynek szabványai követtetnek és követendők. Az ár és pénz elméletében Rau leginkább *Herman* és *Ricardo* elveit követi; a földjradék és a népességtan tekintetében *Ricardo-Malthus* iskolájához szít; a jövedelem és fogyasztás tanait alapnézetéhez hiven mindig csak az *anyagi* javak szempontjából méltatja; a vállalkozói nyereséget az angol s francia szakférfiaktól eltérve egy külön s önálló jövedelem, nemnek tekinti; a forgalmi válságokat illetőleg pedig a *Say-féle* felfogáshoz hajlik, mely a „generalglut“ lehetőségét tagadja. — A *különleges* részben, vagyis az általa úgynevezett „közgazdasági politikában“ Rau a főbb társadalmi iparágakat és foglalkozásnemeket vizsgálja; azok alapjait, természetét és hatásait ismerteti; s egyidejűleg azon intézmények és utak s módokra utal, melyek által a közhatalom amaz iparágak fejlődését és felvirágzását előmozdítani képes és hivatott. Egyes főbb nézeteit illetőleg kiemelendő egyebek közt az, hogy a mezőgazdasági politikában a szabad *földfeldarabolás* és mobilizáció mellett nyilatkozik; a kis jószágok nagyobb jövedelmezőségét

vitatja; a bányaművelést és az erdészetet a nemzeti foglalkozások közt való kitünő fontossága szerint méltányolja, stb., — míg a *műipari* és a *kereskedelmi politikában* a forgalom és munka teljes szabadsága mellett szól; a czéheket elveti, a védvámrendszer alapjainak és eredményeinek visszás hatásait hangsúlyozza; a kereskedelmi mérleg tanát egészen az angol felfogás szellemében fejti ki, a vasutakra nézve az *államvasuti* rendszer előnyösb voltára utal; a bank- és *hitelügyi* politikában pedig legalább a continentális államok tekintetében az államilag szorosb ellenőrzet alatt tartandó bankok rendszerének ad elsőbbséget. — *Pénzügytani* elveit végre illetőleg, Rau egyebek közt határozott ellenzője az állam *priváttermészetű* üzleteinek; az illetékeknek visszás hatásaira utal; a jövedékeknek és egyedáruságoknak igen részletes elméletét adja; a sóregált elveti; az adótheoriában a polgárok *létfenntartási* (subjectiv) szükségletének levonása után megmaradó tisztajövedelmet kívánja adóalapul elfogadtatni; a hozadéki adók mellett egy külön kiegyenlítő *jövedelem-adót* nem tart indokoltnak; a telekadónál a jöszágon fekvő jelzálogterhek kamatainak beszámítása ellen van; — az indirekt, illetőleg *fogyasztási* adókat pedig, mint szintén szükségeseket és nélkülözhetleneket terjedelmesen indokolja és fejtegeti; — az ipar- és kereseti adó kivetése és beszedésére nézve pedig tüzetes javaslatokat tesz. — Az *államhitel* és adósságügy elméletében végre Rau, bár figyelemmel viseltetik az újabb szakemberek eszméi és buvárlatai iránt, a régi iskolához ragaszkodik; az adósságok halmozását veszélyesnek mondja, s egészben véve nagy kortársának és földijének, *Nebeniusnak* e tárgyban irt classikus művében, „Über den öffentlichen Credit“ fogtalt tanokat követi. *)

De nemesak mint tudósról és íróról, hanem *mint publicistáról* és a nyilvánélet emberéről is lehet szólani Rau felől. Természete és egész életirányánál fogva ugyan inkább theoretikus, a békés vizsgálódás és tanulmányozás embere volt,

*) Rau tudom. nézeteit és az ezek alapját képező *Smithianismus* egész rendszerét tüzetesen ecsetelte *értekező*: *Geschichtliche Entwicklung der Nationaloekonomik und ihrer Literatur* czimű (1860-ban megjelent) munkája 404—633. lapjain.

kit a közpálya izgalmai nem igen vonztak, s kire a tribune, a forum, vagy a bureau-hatalom ingerei befolyást sohasem gyakoroltak. Ennek daczára azonban Rau, a viszonyok által utalva, ez utóbbi irányban is buzgó, sokoldalú és üdvös tevékenységet fejtett ki. Így nevezetesen 1831-től 1839-ig mint tagja a badeni első kamarának, kitűnő törvényhozói munkásságról ismeretes, a mennyiben az ez időben foganatba vett nagyobb szerű *közgazdasági reformok*, például a tized-el-törlés, vasutak meghonosítása, vámegylet-alapítás, községi rendszer átalakítása stb. körül a tárgyalásokban legélénkebb részt vőn, sőt azt mondhatni, hogy Raunak, mint az illető országgyűlési bizottság előadójának, igen nagy része volt abban, hogy a még jobbára absolutistikus érzelmű főrendüek és nagy földbirtokosok ellenkedése a szabadelvű párt által legyőzetett, és a feudalismus és patrimonialismus szószólójának minden erőlködése daczára a *haladópartí* felfogás az ország javára érvényre jutott. Hasonló szabadelvű irányban szólott és hatott Rau az 1848-ik évi nagy mozgalmak és törekvések közepette. Az úgynevezett előparlamentbe ugyanis megválasztva, egész bensőséggel csatlakozott a nagy feladványok megoldását liberális alapon czélbavevő tisztársaihoz, s egyebek közt oly alakulását ohajtotta hazája politikai jövőjének előmozdítani, a mely a nemzeti nagyság és szabadság követeléseinek egyaránt megfeleljen, és a németiséget az őt megillető hatalomsúly és tekintély polczára helyezné.

E politikai tevékenysége mellett Rau még *hitfelekezete egyházügyi dolgai* körül, valamint a társadalmi téren is buzgó munkásságot fejtett ki. Nem említve jelesül, hogy a két utóbbi badeni nagyhercegnek államtudományokban tanára volt, a heidelbergi egyetem gazdasági hivatalának elnökségét évtizedeken át fényes sikerrel viselte, s különféle közhasznú egyletek és társulatok munkálódásaiban szakadatlanul kiváló részt vett: tagja volt Rau a protestáns *egyháztanács*, kerületi választmány és tartományi zsinatnak, s mint ilyen, kiváló befolyást gyakorolt az illető vallásfelekezet összes belügyei vezetésére; egyike vala továbbá a „*Protestanten-Verein* és a *Gusztáv Adolf*-alapítvány létesítőinek, melyek

körül mint igazgató és mint választmányi tag hosszú évek során át soha nem lankadó buzgalmat és áldozatkész tevékenységet fejtett ki.

Hogy ennyi érdem, ily eredménydús tevékenység és önfeláldozás elismerés és jutalom nélkül nem maradt, talán fölösleges is mondanom. Rau ugyanis nemcsak az egyetem egyik díszjele és ünnepeltje, nemcsak fejedelmétől (a ki őt nem egy fontos esetben tanácsul hívta, s titkos tanácsosi ranggal is feldíszítette) és tiszt-, meg tanártársaitól kegyelt és keresett tanár volt, hanem Europa egyik leghírnevesb *szaktekintélyévé is lön*, kit majdnem valamennyi tudományos testület és Akadémia (a párisi úgy, mint a brüsszeli, a bécsi úgy mint a florenczi és a pesti, továbbá a szent-pétervári, a moskvai és kazáni egyetem) tagjává választott; a párisi statisztikai társulat, a természettudósok császári Lipót-Károlyi Akademiája, az orosz közigazdasági miniszterium dominiál-joszági osztálya és a brüsszeli statisztikai bizottság levelező és tiszteleti tagjai sorába felvett; míg másfelől több fejedelemtől fényes rendjeleket nyert s jelesen a badeni oroszánrendnek, a porosz veres sas és az orosz szent Anna-rendnek jelvényeivel díszített fel.

Magánéletét illetőleg Rau személye és házi köre hosszú időközön át középpontja volt a legélénkebb érintkezéseknek; daczára ugyanis roppant terjedelmű s éjjel-nappal vas szorgalommal üzött tanulmányainak, Rau tanárnál számtalan tanítványa, barát és idegen, magas és alacsony rangu ki- és bejárt s a legszívélyesebb fogadtatásban részesült. Tudományos és *irodalmi összeköttetései* egész Európára kiterjedtek; s *házánkat* illetőleg megemlítendő, hogy Akadémiánk tagjává lett megválasztására mindig kiváló súlyt helyezett, a nemzetgazdaság tudományának nálunk való terjedése és művelése iránt a legmelegebb érdekeltséget tanusította, s magyarországi volt hallgatóiról mindig örömmel és büszkeséggel emlékezett meg. — E mellett *Rau* nem volt egyoldalú irodalom-ember, hanem meleg barátja a *művészeteknek* is, melyek közül festésszettel és zenével tetteleg és sikerrel foglalkozott; míg a *költészet* iránti érdeke felől az tanuskodik, hogy az angol, francia és olasz költői irodalom némely

remekei külön tanulmánya tárgyát képezék; sőt másfelől a *classikai litteratura* alapos ismeretével is dicsekedhetett. *) Életének utolsó szakában, midőn a különben edzett testü s aczélos idegzetü férfit az aggkor súlya alatt görnyedni kezdett, előadásokat már csak kivételesen tartott, ellenben gyakori kirándulásokat tett az általa ifjusága óta különös előszeretettel tekintett Alpesebbe, hol mindig néhány hetet tölteni szokott.

Az 1862-ki marczius 19-én nagy ünnepélyességgel ülte meg *ötvenéves tudor-felavatási jubiläumát*, mely alkalommal öt Heidelberg városa [diszpolgárává választván, a megfelelő okmányokkal egy ünnepélyes küldöttség által tiszteltetett meg. Egy másik, hasonjelentőségü ünnepet ült meg Rau 1868. október 7-én, a midőn ugyanis a város összes lakosságának szerencsekívánatai közt arany-esküvőjét tartá; végre ugyanezen év decemberhava 6-án, mely rendes tanárrá történt kineveztetésének ötvenedik évfordulati napja vala. — Ez időtől fogva azonban hirtelen beállott és elmérgesedett szívbaj kezdé az agg tudóst gyötörni, ugyannyira, hogy előadások tartására képtelenné lett, s csak írói működését folytathatta még, a minek egyebek közt egy a „tübingeri államtudományi folyóirat“ 1870-iki évfolyamában közzétett jeles értekezése a „*Nemzetgazdaságtan viszonyáról az erkölctanhoz*“**) tesz tanúságot. Ez volt azonban a jeles férfinak hattyudala, mert február 27-én (az érintett évben) súlyos betegségbe vettetvén, marczius 18-án egy erős fulladási roham életének végét vetett; — egy életnek, melynek kiaduldtával egyike a legfénylőbb csillagoknak hullott le a heidelbergi alma mater egéről. ***)

*) A mit egykor saját arczképe alá irt „haec studia adolescentiam alunt, senectutem oblectant, secundas res ornant, adversis perfugium ac solatium praebent, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur“ — volt egész életén át híven követett jelszava, melynek igazsága épen rajta teljesedett be egész mértékben.

**) Czime: Bemerkungen über die Volkswirtschaftslehre und ihr Verhältniss zur Sittenlehre.

***) A nagy halott temetése marcziushó 20-án a lakosság elláthatlan tömegének legmelegebb részvete mellett kiváló ünnepélyességgel ment végbe.

Legyen szabad az eddig mondottak kapesában *Rau állására és irányára nézve a tudomány történetében még némelyeket röviden megjegyeznem* :

A XVIII. század nemzetgazdaságtana, mely a nagy skót, állambölcsező *Smith Ádám* által: « Inquiry into the nature and the Causes of the Wealth of Nations » cz. világhírű munkájában alapított meg: ugyan e század és kor összes iránylatainak és eszmekörének volt nyilatkozmányja, s mint ilyen, azon alaptételen sarkallott, hogy az emberek természettől egyenlők és szabadok, tetteikben (főleg a gazdasatiakban) az önhaszon és önérdek által vezéreltetnek, s ez önérdek rendszerint az „egészsre“ nézve is legelőnyösebb és legjobb következésü, tehát az államnak legfőbb feladata az egyesek ama természetes szabadságát, illetőleg a személy- és vagyonbiztosságot megvalósítani, egyebekben pedig az úgynevezett „laissez-faire és laissez-passer“ elvnek minél szélesebb alapon érvényt szerezni; s az ipar, forgalom és birtokszervezet terén a szabad versenynek és a korlátlan érdektusának tért nyitni.

Ezen elvek lassanként a tudomány uralkodó dogmaivá lettek, s egy *J. B. Say, Sismondi* *), *Ricardo, James Mill, Lotz* s mások által tovább fejlesztve, oly tekintélyre emelkedtek, hogy a XIX. század első évtizedeiben alig találunk egy nevesebb szakemberre is, a ki ezektől eltérő tanokat vallott vagy terjesztett volna. — Ez elmélet egyik legkiválóbb s legalaposabb képviselője és szószólója lett és maradt mindvégig *Rau* tanár is! Nem ugyan azon rideg és absolut értelemben, a mint azt az úgynevezett *uj-angol iskola* követőinél, és a *manchesterpárt* embereinél, avagy a ma főleg Észak-Németországban szerepelő *Prince-Smithek, Oppenheimek* és *Faucherek* tanaiban találjuk, a mennyiben mind tankönyve, mind „Ansichten“-jei, mind Liszt feletti kritikája egy fensőbb ethikai felfogásnak bizonyosságait szolgáltatják, s folytonos utalásai *Raunak* fenálló intézményekre, historiai és műveltség-politikai viszonyokra és követelésekre, a nagy mesternek

---

*) Irodalmi munkásságának kezdetén, vagyis „Richesse Commerciale“ cz. könyvében.

sok másokénál mélyebb és egyetemeseb nézletmódjáról tesznek tanuságot: de másfelől az is kétségtelen, hogy Raut kell Németországban egyik vezére- és fejéül tekinteni a tiszta *Smithianismusnak*, vagyis azon iskolának, a mely ott egész a legújabb időkig uralkodott, s tanszékekről úgy, mint országgyűlési tribunekról, meg a journalistikában egész határozottsággal hirdette az elvont természetjogi liberalismus és egyenlő versenyszabadság egyedül üdvösöknek tartott igéit; a miért is nem egészen jogosulatlan volt legújabbán egy fiatal német szakember e tekintetbeni azon nyilatkozata: „Rau's Lehrbuch war und blieb bis in unsere Tage hinein die gelehrteste Bibel der Smithischen Orthodoxie.“

Ezen Rau által képviselt, sőt mondhatnók: tudományos rendszerbe hozott *felfogás* azonban a legújabb időkben (körülbelül két évtized óta) igen sokat vesztett tekintélyéből; vesztett jelesül annak folytán, hogy alapjainak etikai és társadalom-bölcseleti szempontból való hiányossága fölismereték, és egy új, az államtan és történelmi tudományok egész apparátusával rendelkező iskola, az úgynevezett „*ethikai-historiai*,” élén *Roscherrel*, századunk egyik legnagyobb szakemberével, a közigazdaság egy sok tekintetben új, mélyebb, egyetemeseb, és a gyakorlati élet igényeit is jobban kielégítő szemléleti módszerét honosította meg; s egyebek közt kideríté azt, hogy a gazdasági természet-törvényeket (oly értelemben, mint a régi iskola) föltételező *felfogás* fél-szeg és tarthatatlan; a nemzetgazdaság terén a *megoldások absolutismusa* hű *törekvés*; az önérdek féktelen uralma és a korlát nélküli versenyszabadság korántsem vezet mindig örvendetes eredményekre; az állam az ipar és forgalmi élet alakulataival szemben a *közönbösség* és *tétlenség* álláspontjára nem helyezkedhetik; minden gazdasági jelenség és fejlemény alapos *felfogása* csak úgy lehetséges, ha egyidejű összefüggésében az összes nép és műveltségi étellel vizsgálta; s az illető tünemények nem magukban, hanem *az egészszszel való kapcsolatuk* és az arra való befolyásuk szerint nyomoztatnak és mérlegeltetnek!

Ez új *felfogással*, vagy jobban: *iskolával* Rau mindvégig némi feszült viszonyban vala, s bár nem hiányzanak adatok

arra, hogy az érdem-öszült agg tanár ezen új irány képviselőitől a méltányló elismerést nem tagadta meg, sőt egyben-másban ifjabbkori nézeteit ama befolyások alatt módosította is, kétségtelen, miszerint alapfelfogásához s tanrendszéréhez mindenkor hű maradt; a tudomány fiatalabb művelői által munkái felett kimondott s kevésbé kedvező ítéleteket zokon vette s nehezteléssel emlegeté; s azon meggyőződésben élt és múlt ki, hogy a nemzetgazdaság tudományos rendszerét más módon és más alakban, mint azt mestereinek Smithnek, Saynek, Ricardónak és Millnek nyomain ő tevő, — megalapítani és sikeresen művelni nem lehet. *)

Mindez egyébiránt Raunak sem érdemeiből, sem jogosan szerzett hírnevéből, mely a tudomány történetében maradandó emléket biztosít számára, mit sem von le; sőt azon körülmény, hogy nemcsak iskolájának és módszerének követői, hanem annak ellenzői is fájdalmas megilletődéssel vették kimúltának hírét, koszorúkat siettek rakni az elhunyt jeles szakember ravatalára, s fennen hirdették és hirdetik, hogy mennyit tanultak tőle s mennyit vesztett benne a tudomány: hangosan szóló tanusága Rau eredménydús és mélyenható működésének, — működésnek, melyet, hogy jelen igénytelen emlékszózatomban nem egészen méltatlanul cseveltem legyen, tisztelt Akadémia, egyedüli óhajtásom.

---

*) Nem oszthatjuk azért egyebek közt sem *Lassale*-nek kiméltetlen és nyers feleletét, melylyel egy alkalommal Raunak a *Lassale*-féle tőke- és munkafogalom tekintetében tett észrevételeit vélte visszautasíthatni; sem *Walcker*-nek ama indokolatlan állítását, hogy Rau nagy kézikönyve nem más, mint egy irányzatos pártdolgozat a német burokratia érdekében, s hogy pénzügytani teoriájából azon egy tételen kívül, hogy az állam magánüzleti jelleggel bíró vállalatokba ne ereszkedjék, — egy fontos tan sem áll fenn már mai napság. V. ö. ez utóbbinak »Selbstverwaltung des Steuerwesens« czimű (1869-ben megjelent) műve előszavát.